

“SU” ÜZERİNE

Sibel ÖZBUDUN

“Kötülüğe engel olmayan,
onu teşvik ediyor demektir.”¹

“Su sorunu”, metropol kentleri besleyen barajların seviyelerindeki ani ve dramatik düşüşlerle birlikte, nihayet ülkemizde de kamuoyunun gündemine girdi. Çoraklaşmış su alanları, kuruyan göller, çatlamış topraklar TV kanallarının haber bültenlerinin “vazgeçilmez”i oldu apansız.

Evet, “su”, üçte ikisini oluşturduğu gezegenimizde² kısa bir sürede bir “ned-

* “Neo-Liberalizm ve Su” adlı makaleye önsöz.

** Hacettepe Üniversitesi

1 Latin Atasözü.

2 İşte, giderek “kıtlaşan” bir yaşam kaynağı olarak, suyun yeryüzündeki fiziksel/coğrafi dağılımı: i) Tuzlu su yüzde 97, tatlı su yüzde 3.
ii) Tatlı su kaynakları: yüzde 79 kutuplardaki buz dağları, yüzde 20 derin yeraltı suları, yüzde 1 erişilebilir su.
iii) Bütün yaşanabilir bölgeleri sulayan ve insanları ferahlatan su, toplam doğal su döngüsünün yüzde 3’ünün yüzde 1. Onun dağılımı: Göller yüzde 52, toprak nemi yüzde 38, atmosferdeki su buharı yüzde 8, nehir ve dereler yüzde 1, organik yüzde 1.
iv) Nehir ve derelerin küredeki toplam suya oranı sadece yüzde 0.0003, (Buna karşın, içme suyumuzun yüzde 80’lik bir bölümü de buralardan, gerisi yeraltından sağlanmaktadır.)
v) Yeryüzündeki toplam su miktarı, yaklaşık 1.350 milyar kilometreküp (=km³). (Yağışların sadece 1/3’ü kullanılabilir. Geri kalanı atmosfere dönmekte ya da bitkiler tarafından kullanılmaktadır).
vi) Yeryüzünde insan kullanımına uygun suyun yıllık kullanım dağılımına göre; tarımsal sulama 2680, ev 300, sanayi 1000, toplam 3980 km³, yani yaklaşık 4 trilyon m³. [1 km³=1 milyar m³] Evlerde kullanılan birimle ifadesi, 4 trilyon litre, diğer bir deyişle 1 trilyon galondur. (Jean Robert, Suyun Ekonomi Politikası, çev: Metin Duran-Mustafa. E. Sakıncı, Ütopya Yay., 2003, s. 22-25.)

ret" haline geldi. Su tüketiminin XXI. yüzyılda en az altı kat arttığı kaydediliyor. 1950 yılında kişi başına yılda 17 bin metreküp kaynak söz konusuydu. 2005'te 8 milyar insan yılda 5 bin metreküp suyla yetinmek zorunda kaldı. 1.2 ila 1.4 milyar insan içme suyundan yoksundur. Sağlanan suyun yüzde 70'i tarıma gitmektedir. Evlerde tüketilen su ise sadece yüzde 8'dir. Sudan yoksunluk ve atık suların tahliyesi işlemlerinin yetersizliği, yarısı çocuklar olmak üzere günde 25 bin insanın hayatına mal olmaktadır. Doğal felaketlerin yüzde 90'ı suyla bağlantılıdır ve toprağın hoyratça kullanımının sonucudur; ormanların yok edilmesi, büyük sulama projeleri, büyük otlaklar gibi...³

Dünya Su Sözleşmesi Kurulu Başkanı Jean-Luc Touly'nin sözleriyle "Dünyada her beş kişiden biri içme suyundan yoksun. Her yıl suya bağlı hastalıklardan ölenlerin sayıları 8 milyon gibi ürkütücü düzeylerde..."⁴ iken, Dünya Su Konseyi Başkanı Dr. Loic Fauchon, 2004 yılında su sorunundan ötürü dünyada bütün savaşlara kıyasla 10 kat fazla insanın da öldüğünü açıklıyor.⁵ Dahası, 2050'den sonra dünya nüfusunun yüzde 60'ının su bulmakta güçlük çekeceği bildirilmekte;⁶ dünyanın en büyük 500 nehrinden yarısından çoğu kirlenmiş⁷ ve tükenmiş durumda olduğundan söz ediliyor. BM'nin Dünya Su Gelişim Raporu'na göre ise, nehirlerden denize akan suyun oranı yüzde 15 azaldı...⁸

"Kullanılabilir suyun azalması" sorunundan Türkiye'nin de bolca nasibini aldığı belirtilmeye gerek var mı? Örneğin, özellikle Akdeniz bölgesindeki kuraklığın şiddetini daha da arttırdığı, günlük meteoroloji raporlarından dahi izlenebilir hale geldi. İç Anadolu, Güneydoğu ve kısmen de Doğu Anadolu'da kuraklık nedeniyle 2007 hasat dönemi son derece verimsiz geçti. Tüm öngörüler, 2025'te özellikle Türkiye, Mısır ve Suriye'de küresel ısınmayla beraber yağış miktarının yüzde 25 oranında düşeceğini ve çölleşmenin en üst boyutlara ulaşacağını gösteriyor.

3 Hüseyin Baş, "Su", Cumhuriyet, 20 Mart 2006, s. 9.

4 L'Humanite, 16 Mart 2006.

5 "Susuzluk Savaşın Beter", Cumhuriyet, 8 Eylül 2005, s. 20.

6 "Geleceğin Sorunu: Su", Cumhuriyet, 22 Mart 2006, s. 20.

7 Çin'in Songhua ırmağında inceleme yapan Rus bilim adamları, ırmakta kabul edilebilir düzeyin 50 katı kimyasal olduğunu açıkladılar! Sibiry'a'nın Habarovsk bölgesi Doğal Kaynakları Koruma Bakanlığı Çevre Koruma Bölümü Başkanı Viktor Bardyuk, 2006'nın şubat ve mart aylarında alınan su örneklerinde selüloz ve kâğıt fabrikalarının atığı olan klorfenol birikiminin, kabul edilebilir düzeyden 50 kat fazla olduğunu söyledi ("Irmak Değil Zehir Akıyor", Cumhuriyet, 4 Nisan 2006, s. 20.)

8 "500 Nehir Yok Oluyor", Radikal, 13 Mart 2006, s. 24.

Türkiye’de su kaynaklarına yönelik en fazla tüketim tarımsal su kullanımında olduğu, tarımda yüzde 88.5 oranında yapılan “vahşi sulama” sonucu suyun önemli kısmı yolda kaybolduğu belirtiliyor.

Türkiye, 1960’larda 28 milyon nüfusuyla kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 4 bin metreküp ile su zengini olarak nitelenirken bugün 70 milyonluk nüfusuyla ve 1400 metreküp ile su sıkıntısı çeken ülkeler arasında yerini aldı.⁹

Konuya ilişkin olarak Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) Türkiye Genel Müdürü Filiz Demirayak, Türkiye’nin, kişi başına kullanılabilir su miktarında 25 yıl sonra “sıkıntı çeken ülke” konumuna geleceğini açıklıyor.¹⁰ Türkiye’de son 40 yılda 1 milyon 300 bin hektar sulak alanın geri dönüşü olmayacak şekilde kaybedildiğini anlatan Demirayak, Türkiye’nin sanıldığı gibi su zengini bir ülke olmadığını söylemekte. Kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının, Batı Avrupa ülkelerinde 5 bin, Irak’ta 2 bin 20, Asya ülkelerinde 3 bin, Afrika’da 7 bin, ABD’de ise 18 bin metreküp olduğunu belirten Demirayak, bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için kişi başına düşen yıllık su miktarının en az 10 bin metreküp olması gerektiğini ifade ediyor. Oysa Demirayak’a göre Türkiye’de kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1430 metreküp dolaylarında ve “2030 yılında nüfusu 80 milyona ulaşacak Türkiye, kişi başına düşen 1100 metreküp su miktarıyla su sıkıntısı çeken bir ülke durumuna girecek.”¹¹

“Su kıtlığı”, “arz-talep yasaları” doğrultusunda işleyen serbest piyasa ekonomisinde, kaçınılmaz bir yönelim olarak “suyun özelleştirilmesi”ni de gündeme getiriyor. Suyun, özel girişimciler için son derecede cazip bir para kazanma alanı olduğunu ilk düşünen, Uluslararası Para Fonu’nun eski başkanı Camdessus’dur!¹² IMF’den ayrılıp BM’nin danışmanı olunca yaptığı ilk iş, küresel ölçüde yüzde 95 oranında kamunun elinde olan su ve dağıtımına “özel sektörü” katmak olmuştur. Böylece ilk adımda özel sektöre yüzde 10 ila yüzde 15 pay verilmesi sağlanmıştır; ki bu pay, o günlerde 500 ila 600 milyon tüketici anlamına geliyordu...

Bu ise, üçü Fransız olan, beş dünya su devinin ellerini ovuşturmasına yol açmıştı. Ama bu alan için yatırımlar ağır, amortisman süresi ise oldukça uzundu. Camdessus bu handikapı ortadan kaldırmak için “kamu-özel sektör” ortaklığını icat etmekte gecikmeyecekti! Formül ilginçti... Ne var ki bu ortaklığın gerçekleşti-

9 Özlem Güvenli, “Susuzluk Artık Bir Gerçek”, Cumhuriyet, 19 Temmuz 2006, s. 20.

10 “Su Sıkıntısına 25 Yıl Kaldı”, Radikal, 22 Ağustos 2005, s. 5.

11 “Önlem Alınmazsa Su Krizi Kapıda”, Cumhuriyet, 22 Ağustos 2005, s. 5.

12 Martine Bulard, Le Monde Diplomatique, Ocak 2005.

ği her yerde, ne hikmetse, bundan her defasında kârlı çıkan ortak, özel sektör oluyordu. Üstelik bu tür ortaklık, çeşitli yolsuzluklara yol açtığı gibi, özel sektör suyu halka yüzde 30 ila yüzde 40 daha pahalı satıyordu...

Günümüz itibariyle, dünyadaki su şebekelerinin yüzde 5'i özel sektörün denetimindedir. Dört büyük Avrupa tekeli, Alman RWE, Fransız Veolia, Suez ve Saur bunun yüzde 70-80'ine sahip. AB "yoksul ülkelerde yaşayan insanlara temiz içme suyu götürme" vaadiyle, su sektöründe özelleştirmeleri gerçekleştirmeye çalışıyor. Bu amaçla AB'nin yardım bütçesinden her yıl 1 milyar Avro ayrılması kararı alındı. Avrupa su sektörünün tekelleri, Avrupa ülkelerinde suyun özelleştirilmesini sağlamak amacıyla uzun bir süredir AB Komisyonu'na baskı yapmakta.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bünyesinde yapılan toplantılarda da AB, 72 geri kalmış ülkeye, su sektörünü uluslararası tekellere açmasını dayatıyor.¹³

Latin Amerika ülkeleri, neo-liberalizmin pek çok uygulamalarında olduğu gibi, "suyun ve suya erişim hizmetlerinin özelleştirilmesi" alanında da "pilot bölge" olma özelliğini taşıyor. Ve özelleştirme sürecine yönelik ilk yığınsal tepkiler de bekleneceği üzere- bu kıtadan yükseldi. Bu yüzyılın başlarında Bolivya'yı sarsan ve nihai olarak, bir halk hareketinin eşliğinde yerli (Aymara) önder Evo Morales ile partisi MAS'ı (Sosyalizme Doğru Hareket) iktidara taşıyan "su (ve gaz) savaşları"nın anısı belleklerde henüz taptaze duruyor. Ve yeryüzünün başka bölgelerinde, kapitalist sistemin önce kirletip tükettiği, sonra da pazarlanabilir bir meta-ya dönüştürmeye çabaladığı, "yaşam kaynağı" suyun, nasıl bir toplumsal çatışma kaynağı haline gelmekte olduğunu gösteriyor bizlere.

Bolivya-Meksikalı su uzmanı Sonia Dávila Poblete'nin 2006 yılında Meksika'da yayınlanan '*El Poder del Agua, ¿Participación social o empresarial? México, Experiencia Piloto del Neo-Liberalismo para America Latina/ Suyun Gücü, Toplumsal Katılım mı, Şirket Katılımı mı? Meksika, Latin Amerika'da Neo-Liberalizmin Pilot Deneyimi*' (Itaca, Meksika, 2006) başlıklı kitabı, çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ'lar) "su oyunları" nı, Latin Amerika bağlamında deşifre eden önemli bir yapıt. Şirketlerin kamu elindeki su çıkarım ve dağıtım hizmetlerini temellük ederek "özel kâr" kaynağına dönüştürme yolunda hükümetlere ve yerel yönetimlere uyguladıkları basıncı Meksika deneyimi üzerinden ayrıntılarıyla sergileyen yapıt, su yönetiminin kamusal niteliğinin savunulması ve bu alanda toplumsal katılımın sağlanmasının hayati önemini altını ısrarla çiziyor.

Poblete, öte yandan, dikkate değer bir noktayı da vurguluyor kitabı boyun-

13 Murat Kuseyri "Susuzluk Tehlikesi Yoksulları Vuruyor", Evrensel, 31 Ağustos 2005, s. 16.

ca: yeryüzünde “su kıtlığı” olarak sunulan görüngünün, gerçekte suyun kötü yönetiminden kaynaklandığı olgusunu. ÇUŞ’ların su üzerindeki iddialarına temel teşkil eden bu durum, dünya halklarını “ya kırk katır, ya kırk satır” ikilemiyle yüzyüze bırakmakta. [“(Kapitalizmde) başlangıçtaki sorunlar ne denli kapsamlı bir biçimde çözülsün, buradan doğan sorunlar da o denli çözülmez oluyor. Bir zamanlar tarım ürünlerinin miktarını artırma gibi bir görev vardı; nitratlar sayesinde bu sorun çözüldü. Bir zamanlar su arzını düzenleme gibi bir görev vardı; bu da barajlar sayesinde çözüldü. Daha sonra, emilmeyen nitrat sızıntılarıyla zehirlenen suları arıtma gibi bir görev ortaya çıktı; özel olarak kurulan atıkları işleme fabrikalarındaki fosfat uygulamaları sayesinde bu da çözüldü. Sonra, fosfat bileşenleri bakımından zengin rezervlerde filizlenen zehirli su yosunlarını yok etme görevi çıktı,” diyor Zygmunt Bauman.]¹⁴

Oysa, bir sorunun nedenlerini bırakıp sonuçlarıyla uğraşan kısır mantığın tersine, su (ve kapitalizm koşullarında büyük bir hızla “ekolojik kıyamete” doğru sürüklenen tüm doğal kaynaklar)¹⁵ doğanın, *bios*’un sürdürümü ile (şirketlerin çıkarları değil) kamu ihtiyaçları arasındaki dengeyi gözetken küresel ölçekli kamusal siyasalar üzerinde kafa yormak gerek.

Poblete’nin aşağıda “Giriş” bölümünün çevirisini sunduğumuz kitabı, bizi bu konuda düşünmeye çağırmanın yanı sıra, böylesi bir düşünsel faaliyetin nasıl yürütülebileceği konusunda da bir yordam sunmakta...

Sonia Davila Poblete’yi bir de kendi sözcüklerinden tanıyalım:

“Sosyoloji doktorası Sonia Davila-Poblete, Küresel Su Ortaklığı (GWP)’nin Teknik Danışmanlık Komitesi (TEC)’nin ve çevre, su yönetimi ve toplumsal konularda bilinç geliştirmeye yönelik araştırmalar yürütüp uzun erimli projeleri yönettiği Meksika Su Teknolojisi Enstitüsü (IMTA) eski üyesidir. Bu hükümet çevresinde yaptığı araştırmalar onu, yalnızca farklı ülkelerde nasıl uygulandığı konusunda değil, ekonomik modelin aşırı yükünü neden ve kimlerin taşıdığı konusunda neoliberal modeli sorgulamaya yöneltti. Araştırmasını Dördüncü Dünya Forumu öncesinde tamamlayıp, yayınlanmadan önce sonuçlarını Meksika ve diğer Latin

14 Zygmunt Bauman, Modernlik ve Müphemlik, çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2003, s. 25.

15 Bkz. S. Özbudun, T. Demirel, Kıyamete Çeyrek Kala! Ekoloji Yazıları, Ütopya Yayınları, Ankara 2006; Jean Robert, Suyun Ekonomi Politikası, Ütopya Yayınları, Ankara, 2003; G. N. Demirel, T. Demirel vd., “YDD” Kısacasında Çevre ve Kent, Ütopya Yayınları, Ankara, 1999, G. N. Demirel, T. Demirel vd., Ve Kirlendi Dünya... Öteki Yayınları, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 1997.

Amerika ülkelerinden 400 kadar yerli, köylü ve kentsel toplumsal hareketin liderleriyle, "Su hakkı için mücadele" başlıklı bir atölyede paylaşmaya karar verdi. Bu paylaşım, farklı ülkelerden öğrenip onlarla paylaşma gereksinimine, özelleştirilip halkın elinden alınmalarından önce doğal kaynaklar için mücadelede yeni ve birleşik bir dünya tasarlanmasının gereğine inancını daha da güçlendirecekti.

Geçen yıl (2006) tüm dünyadan insanlar Meksika'ya geldi. Uluslararası Su Forumu'nda insanların çoğunun kaygısı, doğa ve insanlığın tüm dünyaya dayatılan neoliberal siyasalardan nasıl kurtarılıp korunacağı üzerineydi. Başkaları ise "resmi" Dördüncü Su Forumu'na katılmaya gelmişti. Toplantıda, Beşinci Dünya Su Forumu'nun 2009'da Türkiye'de düzenlenmesine karar verildi. O zamandan bu yana su konularıyla ilgili tüm hükümet kuruluşları Beşinci Forum için güçlerini diğerleriyle birleştirmeye çalışıyorlar. Sonia'nın kaygısı, pek çok kişinininki gibi, tüm dünyada bilgi ve deneyimleri paylaşarak kendimizi savunmaya koyulmaktır, çünkü DAHA İYİ BİR DÜNYA MÜMKÜN!"

Sibel Özbudun, 23 Haziran 2007.

NEO-LİBERALİZM ve SU*

Sonia DÁVILA POBLETE

Son zamanlarda sürekli olarak suyun tükendiğine dair haberlerle karşılaşırız. Çorak topraklar ya da akmayan musluk görüntülerini boca ediyorlar önümüze. Bu imgelere, günümüzde dünyada yüz yıl öncesine göre altı kat daha fazla su tükettiğimize dair rakam ve istatistikler eşlik ediyor. Yanı sıra nicelik ve nitelik sorunlarından söz ediyor, ve her ikisinin de kaynak kıtlığına açıldığını gösteriyorlar. Yeterli suya sahip bölgelerde kentlerin büyümesi ve bunun sonucu olarak sıvı kullanımındaki artışın doğayı nasıl etkilediğine de işaret ediyorlar; yöneticiler açısından bu yüzyılın en önemli sorununu, *su krizi* olarak da bilinen su kıtlığı ve

* Bu makale, Bolivya-Meksikalı su uzmanı Sonia Dávila Poblete'nin, El Poder del Agua, ¿Participación social o empresarial? México, experiencia piloto del neo-liberalismo para América Latina (Suyun Gücü, Toplumsal Katılım mı, Şirket Katılımı mı? Meksika, Latin Amerika'da neo-liberalizmin pilot deneyimi) (Itaca, Meksika, 2006, ss.17-28)) başlıklı kitabının "Giriş" bölümüdür. Türkçesi: Sibel Özbudun